

KONDOROSI FERENC

Vallásszabadság a rendészettudomány horizontján

Az emberi jogok legújabb kori vívmányain és sérelmein edződött demokratikus elme számára nehezen hozható „egy kalap alá” a rendészet és az emberi jogi diszciplína. Nem ígérkezik könnyebbnek a rendészet útjai-megoldásai és az emberi jogi ügyek megítélésében alkalmazott alkotmánybíróági, rendes bírósági és – apró mozzanataiban fellelhetően – a strasbourgi esetjog harmóniájának szintézise sem.

Az emberi jogok nemzetközi védelmét garantáló okmányok és a hatályos alkotmány alapvető jogként definiálja és együtt szabályozza a gondolat, lelkiismeret és a vallás szabadságát.

A gondolat szabadsága a gondolkodás, a gondolatteremtés szabadságát jelenti, amely természetesen jut el a meggyőződésig. Míg a gondolat ötlet-szerű, spontán is lehet, a meggyőződés a tudatos, rendszerezett gondolati tevékenység eredményeként tekinthető. A meggyőződés tárgya és tartalma szinte felsorolhatatlanul sokféle. A különböző tartalmú meggyőzések közül azonban kiemelkedik a világnézeti, azon belül a vallásos világnézeti, a politikai, a tudományos és a művészeti meggyőződés. A lelkiismereti szabadság a meggyőződés kialakításának, megváltoztatásának, kinyilvánításának és a kinyilvánítás mellőzésének szabadságát jelenti. A lelkiismeret legális meghatározására a jogi normák – bölcs önkorlátozással – nem vállalkoznak, de a nemzetközi és a nemzeti bírói fórumok a lelkiismereti szabadságot a személyiség integritásához való jogként, az emberi méltósághoz való joggal szoros összefüggésben értelmezik, és a személyiség szabad kibontakozásához való jog érvényesülése feltételeként tekintik. A lelkiismereti szabadság az emberi személyiség szellemi, világnézeti, erkölcsi, érzelmi beállítottságából eredő, az egyén felelősségi, értékrendje által áthatott és mérlegelt meggyőződés szabadságát jelenti. A meggyőződés vallási szempontból lehet vallásos, vallásellenes, vagy közömbös.

A gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságának együttes szerepeltetése – idesorolva a meggyőződés szabadságát is – a szellemi és a belső lelki élet különböző területeit kívánja felölelni. A gondolat, a lelkiismeret, a meggyőződés és a vallás szabadsága, valamint mindezek kinyilvánítása az emberi minőség olyan meghatározó összetevője, amelyek nélkül lehetetlen a sze-

mélyiség szabad kibontakozása, tehát tartalmatlan az emberi méltóság. A lelkiismereti szabadság – mivel az emberi méltóság meghatározó jelentőségű összetevőjének minősül – nem csupán a gondolati szférára, hanem az egyén cselekvési autonómiájára is rendkívüli hatást gyakorol.

A rendészeti megközelítés főbb indokai

A rendészet sok tényezőből álló bonyolult intézmény- és tevékenységi rendszer, amelynek működőképességét szabályozott külső és belső kapcsolatok garantálják. A rendészeti feladatokat túlnyomórészt tiltó jogszabályok határozzák meg. A rendészeti intézkedésekkel kapcsolatos alapvető követelmény a legalitás és a személyiségi jogok érvényesítése. A jogállamban a rendészeti tevékenység csak az emberi jogok tiszteletben tartása mellett és végső soron az emberi jogok (mint például a biztonsághoz való jog) érvényesítése érdekében valósítható meg. A feladatok végrehajtása során törvényesen meghatározott szankciók, kényszerítő eszközök különböző fokozatai alkalmazhatók az arányosság elvének megfelelően. Egyes jogforrások a rendészeti intézkedés során lehetőséget nyújthatnak a diszkrecionális elv érvényesítésére is.

Az igazgatásrendészet fejlődésén jól szemléltethető a rendészet és az államigazgatás közötti szoros kapcsolat, valamint az ebből adódó, úgynevezett mozgó határvonal szerepe. Korábban számtalan igazgatásrendészeti intézkedés rendőrségi hatáskörbe tartozott, de a megalapozott rendőrségi profiltisztítási intézkedések követelményeként az állampolgársági ügyek, az útlevél-ügyek, a laccím-nyilvántartási ügyek intézése az állami és az önkormányzati igazgatás szektorába helyeződött át. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy számos igazgatási ügykategória (például lakhelynyilvántartással, migrációval kapcsolatos ügyek) éppen a nemzetközi terrorizmus aktuális veszélye miatt el nem hanyagolható rendészeti vonatkozással is bír. Így itt nem elegendő a szabályszerű ügyintézés, a hatósági határozat végrehajtásának tényleges ellenőrzése, a tényállás feltárása is szükséges, ami nem az irodához kötött, bürokratikus ügyintézés, és kizárólag a rendészeti jogosultsággal felruházott szervezet végezheti. A szervezett bűnözés, a nemzetközi terrorizmus veszélyének fokozódását jelző események Magyarországon is növelik az igazgatásrendészeti szervek robbanóanyagok, lőfegyverek, mérgek (kábitószerek), radioaktív anyagok kezelését, forgalmát ellenőrző, hosszú múlttal jellemezhető munkájának jelentőségét.

A bűnügyi rendészet jól szemlélteti a rendészet alkotmányos helyzetét, és összekötő kapocs az igazságszolgáltatás és a rendészet között. A bűnügyi rendészet tárgyai a bűnözésen kívül eső, de rendszerint azzal összefüggő cselekmények, események, jelenségek. Alkalmazása rendkívül széles körű: már a XIX. század utolsó évtizedétől kezdve tartalmazza a rendkívüli halálesetek (öngyilkosság, hirtelen halál, vagy diagnosztikailag tisztázatlan halálok), halálos közlekedési és egyéb balesetek vizsgálatának szabályait. A bűnügyi rendészet jelentősége jelenleg fokozott: a nemzetközi szervezett bűnözés és a terrorizmus elhárítását célzó, nemzetközi szerződésekben megkövetelt, folyamatos ellenőrző tevékenység (például pénzmosás elleni intézkedés) a bűnügyi rendészet közjogi keretében történhet.

Mindez azt bizonyítja, hogy a rendészetet, mint a közrend védelmét garantáló tevékenységet, nemcsak a belső közbiztonsággal összefüggő jelenségek érintik, hanem a globalizációs folyamatok, a globális biztonsági kihívások is befolyásolják, illetve a rendészet fontos szerepet tölt be ezeknek a biztonsági kihívásoknak a kezelésében.

A társadalomban az elmúlt évtizedekben végbemenő ellentétes irányú fejlemények, egyrészt a gazdasági, politikai kapcsolatok és ugyanakkor a kriminális veszélyek globalizálódása, másrészt a kisebb közösségek nyugalom, rend iránti igényének fokozódása sajátos – és (látszólag) ellentétes – követelményeket támasztanak a rendészetre vonatkozóan is: a globális veszélyek fokozódása a rendészeti tevékenység minél magasabb szintű koordinációját és centralizációját, míg a helyi közösségek érdekei a helyi problémák iránt érzékeny kisebb szervezetek kialakítását, működtetését követelik meg. Ezeket a követelményeket a rendészet filozófiájának változásai (a biztonság mint szolgáltatás koncepciója, közösségi rendészet, problémaorientált rendészet stb.) próbálják összeegyeztetni.

A rendészeti szervek tevékenységét az európai integráció és a globalizáció több vonatkozásban is befolyásolja. Az integrált Európa közös biztonsága több rendészeti terület (például a határőrizet, a külföldiek rendészete, az útlevelelendészet, a pénzforgalom rendészete, így a pénzmosás megelőzése stb.) jogi szabályozásának harmonizációját követeli meg. Az uniós jogforrások általában különbséget tesznek a külső és a belső biztonság között: a külső biztonságot a közös kül- és biztonságpolitika keretében kezelik, míg a belső biztonsággal kapcsolatos hatásköröket a „szabadság, a biztonság és a jog érvényesülése” területén megosztják az Európai Unió és a tagállamok között. A gyakorlatban azonban a külső és a belső biztonság nem választható el élesen, a kettő közötti szoros kapcsolatot a nemzetközi szintű és belföldi kap-

csolatokkal is bíró terrorizmus és szervezett bűnözés is bizonyítja. Ezeknek a jelenségeknek az erőterében tűnnek fel, illetve jelennek meg egyre hangsúlyosabban a vallásszabadság olyan új – az európai országok gyakorlatában eddig jogi megítélést nem igényelt és nem kapott – megnyilvánulásai, mint a női öltözködés testet elfedő formái.

Napjainkban a világban egyre erősödő jelenség a másságra vonatkozó intolerancia, ezen belül vallási intolerancia. Ennek gyökerei a társadalom identitási és értékviselkedésében, másrészt az ismeretlentől való félelemben, valamint a kizárólagosságra törekvő vallási fundamentalizmusok feleledésében és hatásaiban keresendők. A globalizált világrend bonyolult biztonsági kockázati mátrixában leginkább a szegénységgel és az iszlám fundamentalizmussal összefüggésbe hozható terrorizmushoz köthető. A fejlődő világban a szegénység – és a fejlett világhoz képesti egyenlőtlenség igazságtalanságának érzete – termeli az iszlám fundamentalizmus és a nemzetközi terrorizmus társadalmi bázisát, a nemzetközi terrorizmustól (és az azzal azonosított iszlámtól) való félelem pedig a fejlett világban az iszlámtól való félelmet és iszlámellenes megnyilvánulásokat vált ki. Emellett a fejlett világban a gazdasági világválság által gerjesztett munkanélküliség, szegénység is a szűkös erőforrásokhoz való hozzáféréstől kirekeszteni szándékozó idegengyűlölet erősödéséhez vezet, amelynek célpontjai gyakran az eltérő, ismeretlen (idegen) vallású bevándorlók.

Az európai vallási intolerancia napjainkban elsősorban iszlámellenességként jelentkezik. Az iszlámellenesség megnyilvánulásait a következőkben három kérdéskörben vizsgáljuk az Emberi Jogok Európai Bírósága, illetve a nemzetközi emberi jogi szervek gyakorlata tükrében: a vallási gyűlöletbeszéd jelenségét, a vallási öltözetek viselésének korlátozását, valamint a minaretépítés korlátozását. Ezután megvizsgáljuk a kisebb, nem történelmi egyházakkal, szektákkal vagy szektáknak tekintett egyházakkal (Jehova tanúi, szcientológia stb.) szemben megnyilvánuló vallási intolerancia jelenségeit, végül pedig a vallásoktatásnak, a vallás iskolai jelenlétének szerepét a vallási tolerancia előmozdításában vagy éppen az intolerancia erősítésében.

Vallási gyűlöletbeszéd

A gyűlöletbeszéd olyan szóbeli vagy írásbeli megnyilvánulás, amelynek célja valamely társadalmi csoport megalázása, megfélemlítése, vagy a csoport tagjai elleni erőszak vagy előítéletes fellépés kiváltása. A gyűlöletbeszéd leg-

többször a faji, etnikai, nemzeti, vallási, szexuális irányultság, nemi identitás vagy fogyatékosság szerinti kisebbségi csoportok tagjai ellen irányul.¹ A gyűlöletbeszédet a nemzetközi jog a faj, a bőrszín, leszármazás, nemzeti vagy etnikai származás szerinti és a vallási intolerancián alapuló megkülönböztetés egyik megnyilvánulási formájaként kezeli.

A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény² (angol címének rövidítéséből: CERD) 4. cikke alapján a részes államok – egyebek között – a következő kötelezettségeket vállalták: a) „törvény által büntetendő cselekménnyé nyilvánítják a faji felsőbbrendűségre vagy gyűlöletre alapozott eszmék terjesztését, a faji megkülönböztetésre való izgatást, valamint bármely faj, illetve más színű vagy más etnikai származású személyek csoportja ellen irányuló minden erőszakos cselekedetet vagy arra való izgatást, továbbá fajgyűlölő tevékenység mindenféle támogatását, annak pénzelését is beleértve”; b) „törvényellenessé nyilvánítanak és betiltanak minden olyan szervezetet, valamint szervezett és minden egyéb propagandatevékenységet, amely a faji megkülönböztetést előmozdítja vagy arra izgat, az ilyen szervezetekben vagy tevékenységben való részvételt pedig törvény által büntetendő cselekménynek tekintik”.

Az egyezmény 1. cikke értelmében a „faji megkülönböztetés” kifejezés „minden olyan különbségtételt, kizárást, megszorítást vagy előnyben részesítést jelent, amelynek alapja a faj, a szín, a leszármazás, a nemzeti vagy etnikai származás, és amelynek célja vagy eredménye politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális téren vagy a közélet bármely más terén az emberi jogok és alapvető szabadságok elismerésének, egyenrangú élvezetének vagy gyakorlásának megsemmisítése vagy csorbítása”.

Amennyiben a részes államok az egyezmény 14. cikke alapján külön nyilatkozatot tesznek, a jogaik megsértését állító személyek (vagy személyek csoportja) panaszt nyújthatnak be ellenük az egyezmény végrehajtásának ellenőrzésére létrehozott bizottsághoz (CERD Bizottság). Az egyéni panaszjog elismertsége és ismertsége meglehetősen szűk körű: az egyezmény 173 részes állama közül csak 49 tett ilyen nyilatkozatot, ebből 34 európai állam, köztük az Európai Unió tagállamai, a balti államok, Görögország és az Egyesült Királyság kivételével. Az egyéni panaszok által érintett államok köre még szűkebb (ez a mechanizmus ismertségének hiányára is utal): Dánia, Ausztrália, Franciaország, Svédország, Norvégia, Hollandia, Szlovákia és

¹ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Gy%C5%B1%C3%B6letbesz%C3%A9d>

² 1969. évi 8. törvényerejű rendelet

Szerbia. Magyarország 1990. szeptember 13-i hatállyal ismerte el az egyéni panaszjogot, de eddig egyetlen Magyarország elleni panasz sem került a bizottság elé.

A leggyakrabban a dán jogvédők veszik igénybe ezt a mechanizmust. Az utóbbi időben különösen megszorodott a muszlim panaszosok száma, akik az iszlám vallással kapcsolatos, gyakran indulatos és előítéletes megnyilvánulások miatt érzik sértve magukat. Az ilyen panaszokat azonban a bizottságnak elfogadhatatlannak kell nyilvánítania, mert az egyezmény hatálya nem terjed ki a vallási intoleranciára, csak a faji megkülönböztetésre, az iszlámmal kapcsolatos megjegyzések pedig a bizottság álláspontja szerint (egyezően a dán kormány álláspontjával) nem egy meghatározott eredetű népcsoportot érintenek (például nem általánosságban az arabokat említik), hiszen a Dániában élő muszlimok legalább 15 különböző országból származnak, különböző nemzeti és etnikai eredetűek, és vannak közöttük az iszlám vallásra áttért dán állampolgárok is.³ A bizottság kifejtette, hogy „kettős” diszkrimináció esetén, amennyiben a vallási intolerancia nemzeti, etnikai alapú diszkriminációval párosulna, hatásköre kiterjedne a panasz vizsgálatára, de a tisztán vallási alapú megkülönböztetésre az egyezmény hatálya nem terjed ki, azt eredetileg az ENSZ normaalkotási folyamatában külön egyezményben kívánták szabályozni. Elgondolkodtató azonban, hogy a tárgyban végül nem született nemzetközi egyezmény, csak egy ENSZ-közügylési nyilatkozat.⁴

Bár az Emberi jogok európai egyezménye alapján – a CERD-egyezménnyel ellentétben – az államok nem kötelesek fellépni a gyűlöletbeszéddel szemben, ha megteszik, az nem ütközik az egyezmény rendelkezéseibe, nem sérti a véleménynyilvánítás szabadságát. Az egyezmény alapján megengedett a vallási alapú gyűlöletbeszéddel szembeni fellépés is ugyanúgy, mint a faji és etnikai megkülönböztetést jelentő kijelentésekkel szembeni. A *Norwood kontra Egyesült Királyság*-ügyben⁵ a kérelmező a saját első emeleti lakásának ablakában helyezte el egy olyan plakátot, amely a World Trade Center lánokban álló ikertornyainak fényképe, valamint a félhold és csillag tiltó jelbe foglalt szimbóluma mellett azt a feliratot tartalmazta, hogy „az iszlám távo-

³ Lásd: A.W.R.A.P. kontra Dánia. 37/2006. számú panasz. 2007. augusztus 8-i határozat. CERD/C/71/D/37/2006.

⁴ Nyilatkozat a vallás vagy meggyőződés alapján történő türelmetlenség és megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről. Az ENSZ-közügylés 1981. november 25. napján kelt 36/55. számú határozata. Nemzetközi okmányok gyűjteménye: Emberi jogok. MTA Emberi Jogok Magyar Központja, Budapest, 1993, 138–142. o.

⁵ *Norwood v. The United Kingdom*. Decision of 16 November 2004, no. 23131/03, Reports of Judgments and Decisions 2004-VII.

zon – védj meg a briteket”. A kérelmezőt a brit hatóságok az 1986-ban elfogadott Public Order Act 5. §-a alapján vonták felelősségre, amelynek értelmében bűncselekményt valósít meg, ha valaki – egy faji vagy vallási csoporttal szembeni ellenséges érzülettel – fenyegető, gyalázkodó vagy sértő feliratot, jelet vagy egyéb ábrát helyez ki, mutat fel (*display*) olyan személy által látható módon, akinek ez zaklatást, riadalmat vagy szorongást okozhat. (Megjegyzendő, hogy a cselekmény csak akkor valósít meg bűncselekményt, ha az elkövető szándéka az, hogy a felirat stb. fenyegető, sértő legyen, illetve tudja, hogy az fenyegető, sértő lehet.) A bíróság egyetértett azzal, hogy a plakát támadást fejezett ki az Egyesült Királyságban élő muszlimok közösségének egésze iránt. Ez a heves támadás ellentétes az egyezmény által garantált elvekkel: a tolerancia, a társadalmi béke és a diszkriminációmentesség értékeivel. Ezért a 17. cikk értelmében ez a véleménynyilvánítás nem élvezi a 10. cikk védelmét.

A gyűlöletbeszéd kevésbé sértő megnyilvánulásai esetén is lehetőség van a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására a 10. cikk 2. bekezdésében foglalt feltételek szerint. A korlátozást törvénynek kell előírnia, amely megfelel a kiszámíthatóság követelményének, azaz elég pontosan és egyértelműen fogalmaz ahhoz, hogy a jogalanyok magatartásukat ehhez tudják igazítani. A korlátozás továbbá akkor megengedett, ha egy demokratikus társadalomban szükséges: legitim célja van, és arányos. A gyűlöletbeszéd a demokrácia értékeivel ellentétes és sérti mások jogait, ezért a bíróság joggyakorlata értelmében korlátozása mások jogainak védelme érdekében legitim célt szolgál. Az arányosság kérdésében azonban általánosságban nehéz állást foglalni, az csak a konkrét eset összes körülményének figyelembevételével ítéltető meg. Figyelembe kell venni nemcsak a kijelentések tartalmát, hanem azt is, hogy milyen körülmények között tették, mennyire sértik a közvélemény érzékenységet és mások jogait, és milyen mértékben fejeznek ki azonosulást az egyezmény értékeivel ellentétes eszmékkel, valamint hogy a korlátozás indokolására a hatóságok által felhozott érvek elégségesek és relevánsak-e.⁶

A gyűlöletbeszéd olyan társadalmi megnyilvánulás, amely nem feltétlenül jelenti a vallási intolerancia politikai rangra emelését. A gyűlöletbeszéd elleni fellépés elmulasztása azonban már ennek első jele lehet.

⁶ Lehideux and Isorni v. France. Judgment of 23 September 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-VII.

Vallási öltözetek viselésének korlátozása

A vallási öltözetek viselésének korlátozása, csakúgy, mint a minaretépítése-ké, azonban már az erre irányuló társadalmi kezdeményezések politikai szint-re emelését, kormányzati támogatását tükrözi. A burka viseletének tiltásáról készült nemzetközi közvélemény-kutatás szerint Franciaországban és más nyugat-európai országokban is támogatják a tiltó szabályt. Az Egyesült Államokban azonban nem. A Pew Research Center felméréseinek eredményei szerint a franciák 82 százaléka támogatja a burka, vagyis a teljes arcot eltakaró hagyományos muszlim női fátyol viseletének betiltását, a németek 71, a britek 62, a spanyolok 59 százaléka értene egyet azzal, ha nemzeti kormányuk a fátyolviselet betiltásáról határozná. Nyugat-Európával ellentétben az Egyesült Államok lakóinak többsége nem értene egyet egy ilyen intézkedéssel: az amerikaiak 28 százaléka támogatná, 65 százaléka viszont ellenezné egy hasonló tiltó törvény elfogadását. A kutatás szerint a tiltás támogatása mind az öt országban mérhetően magasabb az idősebbek körében.⁷

A nikáb a teljes arcot eltakaró kendő, amelyen csak a szem előtt van rés. A muzulmán nők a földig érő köpenyűk fölé veszik fel. A testet tetőtől talpig befedő burkán a szem előtti rést is fonálrács takarja el, így kívülről a viselő-jének szeme sem látszik. Az afganisztáni pastu nők viseletét a tálibok uralma alatt minden nőnek előírták Afganisztánban. Ez az alapja annak, hogy a tiltás mellett érvelők a női egyenjogúságra hivatkoznak. Szerintük a burkát viselő nők nem tudnak kapcsolatba lépni a társadalom többi tagjával, sokszor a nyelvet sem tanulják meg pontosan, a ruhát rájuk erőltető férfiak teljesen ellehetetlenítik a beilleszkedésüket. Ezzel szemben az Amnesty International nemzetközi jogvédő szervezet is rámutatott, hogy az átfogó tiltás nem veszi figyelembe azokat a nőket, akik esetleg nem férfi rokonuk nyomására, hanem saját önkifejezésük és identitásuk részeként hordják a burkát vagy a nikábot. Ráadásul a nők felszabadítása terén a kívánt hatással éppen ellentétes következmény állhat elő, ha az iszlám előírásai szerinti ruházat utcai viselésének tilalma a nők otthon maradásra kényszerítéséhez, bezárásához vezet.

A különböző vallási öltözetek, elsősorban az egész arcot eltakaró iszlám fejkendők és leplek viselésének megtiltására vonatkozó kezdeményezések sorában az a belga törvényjavaslat volt az első, amelynek alapján a közterületen az egész testet és az arcot is eltakaró ruhadarabot (nikáb vagy burka) viselő nőket tizenöt-húsz eurós pénzbüntetéssel vagy akár hét napig terjedő el-

⁷ <http://divany.hu/eletmod/nyugat-europa-a-burka-betiltasa-mellett-all>

zárással is sújthatják. 2010 szeptemberében Franciaországban is elfogadtak egy olyan törvényt, amely nyilvános helyeken tiltja az arc eltakarását. Ez a törvény az iszlám női öltözet mellett tiltja a tüntetések során bármilyen maszk viselését is. Az elfogadott szöveg kiköti, hogy „senki sem hordhat olyan ruhát nyilvános helyeken, amely eltakarja az arcot is”. Az, aki ezt nem tartja be, 150 eurós pénzbírságra, illetve az állampolgári tudatot és a köztársasági értékrendet erősítő tanfolyamra számíthat. Ez a rendelkezés azt mutatja, hogy a törvény biztonságpolitikai megfontolásokból született. Ugyanakkor a törvény egy másik rendelkezése új szabálysértésként fogalmazza meg az „arc eltakarására való felbujtást a nemi hovatarozás miatt”. Ez azokat érinti, akik a nőknek előírják vagy rájuk kényszerítik a burkát, illetve a nikábot. A burka viseletének erőszakkal, fenyegetéssel, hatalmi visszaéléssel vagy tekintéllyel történő kényszerítése egy év szabadságvesztéssel és harmincezer euró pénzbüntetéssel sújtható. A kiszabható büntetés ennek a duplája lehet abban az esetben, ha kiskorú lányt kényszerít valaki a burka viselésére. Ez a rendelkezés a burkaviseelés kérdését már nem biztonsági, hanem nőjogi kérdésként kezeli. A törvényt a francia alkotmánytanács is jóváhagyta, de a parlament által elfogadott törvények alkotmányosságát ellenőrző testület azt is kimondta, hogy az arc eltakarásának tiltása nem korlátozhatja a vallásszabadság gyakorlását a nyilvános vallási helyeken.

A francia törvény támogatói a szekularizmus alkotmányos értékeire hivatkoznak, a közterületi öltözködés szabályozása azonban nehezen indokolható az államhatalmi szervezet egyház- és vallástalanításával, hiszen az egyéni utcai öltözködése és vallása nincs összefüggésben a közhatalom gyakorlásával. A belga törvénnyel kapcsolatban nyíltan megfogalmazták, hogy annak üzenete az, hogy Belgium nem tűri az iszlám fundamentalizmus eszméit. Ez a vallási intolerancia azonban nagyon veszélyes, öngerjesztő társadalmi jelenség, amely részben az iszlám fundamentalizmustól való félelemben gyökerezik, egyszersmind maga is hozzájárul a fundamentalizmus megerősödéséhez. A burkát vagy a nikábot hatósági becslések szerint mindössze kétezer nő viseli a csaknem hatmillió muzulmánnt számláló Franciaországban, az elemzők azonban rámutatnak, hogy a tiltás következtében többen az iszlámellenesnek tekintett nyugati kormányok elleni tiltakozás eszközét látják ezekben a ruhákban.

Mindamellettt figyelemre méltó, hogy még az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata is szentesíteni látszik az iszlamofóbia egyes megnyilvánulásait. Míg azzal teljes mértékben egyetérthetünk, hogy olyan helyzetekben, amikor a személyazonosság tisztázása érdekében, személyes vagy

közbiztonsági okokból indokolt, a vallási előírások miatt viselt fejfedők, az arcot eltakaró leplek levételének, eltávolításának előírása nem jelenti a vallásszabadság indokolatlan és aránytalan korlátozását, a bíróság ma már a szekularizmus alkotmányos értékének védelmére hivatkozással sokkal szélesebb korlátozásokat is megengedhetőnek talál. Abból kiindulva, hogy a vallási jelképek viselése, mint a vallásos meggyőződés kinyilvánítása, csak a feltétlenül szükséges mértékben korlátozható, egyetérthetünk azzal, hogy a bíróság elfogadhatatlannak minősítette azokat a kérelmeket, amelyek azt sérelmezték, hogy biztonsági kapun áthaladáskor – akár reptéren, akár konzulátuson –, vagy vezetői engedélyhez fénykép készítésekor a kérelmezőket kötelezték, hogy vegyék le a vallásuk előírásai szerint hordott csadort vagy turbánt. Még az is érthető, hogy a bíróság azt a korlátozást sem találta aránytalannak, hogy egy diákot fegyelmi úton eltávolítottak az iskolából azért, mert a testnevelés és sportfoglalkozásokon megtagadta a csador levételét, noha ezt egészségügyi és biztonsági okokra tekintettel az iskola házirendje megkövetelte.⁸ Az azonban már kevésbé elfogadható, a vallási tolerancia igényével és a vallás szabadságával kevésbé összeegyeztethető, hogy a bíróság nem találta ésszerűtlen és aránytalan intézkedésnek azt, hogy a szekularizmus elvont alkotmányos értékének védelme érdekében utóbb Franciaországban egy törvénymódosítás kiterjesztette az iszlám fejkendő, illetve egyéb vallási jelképek viselésének tilalmát a testnevelésórákon túl a teljes iskolai életre.⁹ A tolerancia szellemében ez még akkor is indokolatlannak tűnő korlátozás, ha a csador viselését nem tekintjük a vallási szertartás részének (miként ezt a strasbourgi esetjog megfogalmazta), de még csak szigorú vallási előírásnak sem (amint ezt számos iszlám vallási szervezet megfogalmazta), egyszerűen csak a vallási meggyőződés kifejezésének. Lehetséges persze, hogy a bíróság azért engedett ekkora teret a szekularizmus védelmének ebben a francia ügyben, mert korábban egy török ügyben is ez befolyásolta annak megállapításakor, hogy nem sérti a vallás szabad gyakorlásához való jogot, ha egy egyetemi hallgatót nem engednek órákat látogatni, illetve vizsgáznia amiatt, hogy csadort visel.¹⁰

A strasbourgi joggyakorlat ilyen alakulását az európai közvélemény egyetértéssel, illetve könnyen fogadta. A szekularizmus védelmének felértékelődése azonban logikusan vezetett 2009 novemberében annak megállapításához egy olasz ügyben, hogy a szülők világnézetét tiszteletben tartó okta-

⁸ Dogru v. France judgment of 4 December 2008, no. 27058/05.

⁹ Gamaleddin c. France décision du 30 juin 2009, no. 18527/08.

¹⁰ Leyla Sahin v. Turkey. Leyla Sahin v. Turkey judgment of 29 June 2004, no. 44774/98.

táshoz való jog sérelme nélkül az állam sem helyezhet el vallási jelképeket – az adott esetben feszületet – a közoktatási intézmények tantermeiben.¹¹ Mint-hogy ez az ügy a többség vallási jelképét érintette, nem meglepő, hogy az olasz társadalom felháborodással fogadta az ítéletet. Az olasz kormány kérésére az ügy – végső döntést hozó fórumként – a bíróság Nagykamarája elé került, amely június végén tartott tárgyalást ebben az ügyben. Kérdés, hogy az előzmények után a bíróságnak lesz-e elegendő mozgástere ahhoz, hogy az olasz és az európai keresztény közösségnek tetsző ítéletet hozzon, és ha igen, annak fényében fenntartható lesz-e az iszlám fejkendő viselésének korlátozásával kapcsolatos megengedő joggyakorlat.

Mindenesetre a bíróság gyakorlatában már látszik, hogy a vallási öltözetek viselése korlátozásának is határt kíván szabni. Egy török ügyben, amelyben a kérelmezőket a büntetőbíróság elítélte vallási viseletük nyilvános viselése miatt, a bíróság megjegyezte, hogy a kérelmezők átlagos állampolgárok voltak, nem az államhatalom képviselői, továbbá nyilvános közterületen (az utcán) hordták ezt a viseletet, nem egy közintézményben, ahol a vallási semlegességhez erősebb érdek fűződhet, mint a vallás kinyilvánításának joga, továbbá az öltözet a közrendet sem veszélyeztette, a kérelmezők nem gyakoroltak nyomást másokra. Mindezekre tekintettel a bíróság megállapította a 9. cikk megsértését, a török kormány pedig természetesen kérte az ügynek a Nagykamara elé terjesztését.¹² Ezen ítélet alapján kérdéses, hogy a nikáb és a burka közterületi viselését büntető törvények összhangban vannak-e az egyezménynel.

A minaretépítések korlátozása

A minaretépítések korlátozása még csak Svájcban merült fel politikai kérdés-ként, és 2008 júliusában több mint százezer állampolgári aláírással népszavazási kezdeményezés indult a tárgyban. 2009 júniusában a szövetségi parlament jóváhagyta és népszavazásra bocsátotta a kezdeményezést, bár jelezte, hogy annak elfogadása esetén alkotmánymódosításra lesz szükség, és javasolta, hogy a szavazók vessék el a javaslatot. A 2009 novemberében tartott népszavazáson a szavazók többsége elfogadta a kezdeményezést, és csak négy kanton (Genf, Vaud, Neuchâtel és Bâle-Ville) utasította el. A svájci kormány az Emberi jogok európai egyezményének 9. cikkére hivatkozással nem támo-

¹¹ Lautsi v. Italy judgment of 3 November 2009, no. 30814/06.

¹² Ahmet Arslan et autres c. Turquie arrêt du 23 février 2010, no 41135/98.

gatta a javaslatot, mert álláspontja szerint a korlátozásnak legitim célja sincs, de mindenképpen aránytalan és egy demokratikus társadalomban szükségtelen, továbbá a 14. cikkben foglalt diszkrimináció tilalmába ütközik. A népszavazás eredményének ismeretében egy iszlám hívő magánszemély és a svájci muszlimok ligája mint szervezet is az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult. A svájci kormány előbbi álláspontjának fényében a bíróság előtt valójában már csak az kérdéses, hogy a kérelmezők áldozatnak tekinthetők-e az egyezmény 34. cikke értelmében, hiszen az egyezmény csak a közvetlenül érintettek által benyújtott kérelmek megvizsgálására jogosítja fel a bíróságot, *actio popularis* benyújtásának a strasbourgi rendszerben nincs helye.¹³

Szekták, illetve szektáknak tekintett egyházak vallásszabadságának korlátozásai

Az európai vallási intolerancia megnyilvánulásai az iszlámmal szembeni intolerancia megjelenése előtt elsősorban a Jehova tanúi felekezetet, annak hívőit és hittérítőit, illetve egyéb, szektáknak tekintett kisebb egyházakat érintették. Görögországban különösen rossz szemmel nézték a Jehova tanúi hittérítői tevékenységét, amelyet büntetőjogi szankciókkal igyekeztek korlátozni. Ezt azonban az Emberi Jogok Európai Bírósága nem találta nyomós közérdek által indokolt, szükséges és arányos intézkedésnek egy demokratikus társadalomban.¹⁴ Kivétel ez alól, ha katonatisztek az alárendeltjeiket térítik, mert azok a helyzetből adódóan kényszerítve érezhetik magukat, hogy részt vegyenek az istentiszteleteken, itt nem a szabad belátáson alapuló meggyőzésről van szó.¹⁵

Oroszországot azért marasztalta el a bíróság, mert hatóságai – a cseljabinszki régió emberi jogi bizottsága elnökének kezdeményezésére – jogalap nélkül feloszlatták a Jehova tanúi gyülekezet egyik gyűlését, amelyet egy bérelt iskolai tanteremben tartottak halláskárosult emberek részvételével.¹⁶ Egy grúz esetben viszont a Jehova tanúival szembeni vallási intolerancia durva, erőszakos cselekményekig fajult. Egy ortodox vallási csoport tagjai megtámadták, megalázták, bántalmazták a Jehova tanúi 120 fős gyülekezetét.

¹³ Ouardiri c. Suisse (no 65840/09), Association «Ligue des musulmans de Suisse» et autres c. Suisse (no 66274/09).

¹⁴ Kokkinakis v. Greece judgment of 25 May 1993, Series A no. 260-A.

¹⁵ Larissis and Others v. Greece judgment of 24 February 1998, Reports 1998-I., p. 362.

¹⁶ Kuznetsov and Others v. Russia judgment of 11 January 2007, no. 184/02.

nek tagjait. A kérelmezők feljelentése alapján azonban a hatóságok semmilyen intézkedést nem tettek a történetek kivizsgálására, mert maguk is az ortodox kereszténységet veszélyeztető csoportosulásnak tekintették az áldozatokat. Különösen súlyosnak találta a bíróság ezt a mulasztást annak fényében, hogy ez volt az első ilyen támadás, amelyet ezután több hasonló követett, így a hatóságok mulasztása megnyitotta az utat a vallási erőszak elterjedése előtt, és a kérelmezők alappal tarthattak attól, hogy vallásuk gyakorlása esetén minden alkalommal az erőszakos támadás veszélyének teszik ki magukat.¹⁷

Más kisebb, újabb keletű vallásokkal, szektákkal szemben is megfigyelhetjük a társadalmi és kormányzati intolerancia különböző megnyilvánulásait. Bulgáriában például az Élet szava elnevezésű evangélikus keresztény vallással szemben indult olyan médiakampány, amely a hatóságok együttműködésével a kérelmező vallási meggyőződése miatt egy iskolában, az uszoda üzemeltetéséért felelős vezetőként betöltött állásából történő elbocsátáshoz vezetett, ez az egyezmény 9. cikk megsértését okozta.¹⁸

Hasonlóképpen Ausztria is megsértette a 9. cikket azzal, hogy közigazgatási hatóságai húsz éven át nem döntöttek a Jehova tanúi felekezethez tartozók kérelméről, hogy ismerjék el őket vallási társaságként, ami szükséges volt ahhoz, hogy a vallási közösség jogi személyiséget szerezzen.¹⁹ A bejegyzés megtagadása más esetekben is a vallásszabadság megsértéséhez vezetett. Oroszországban például az Üdvhadsereg hét évig jogszerűen, bejegyzett vallási szervezetként működött, majd egy új törvény előírta, hogy minden vallási szervezetnek újra kérnie kell a bejegyzését. A moszkvai hatóságok azonban különböző – jogi és ténybeli alapokat nélkülöző – okokra hivatkozva (mint például, hogy a szervezet külföldi irányítás alatt áll, egyenruhát viselő, félkatonai szervezet, alkotmányellenesek a céljai) megtagadták az Üdvhadsereg moszkvai szervezetének bejegyzését, míg az Üdvhadsereg helyi szervezetei Oroszország más régióiban zavartalanul működhettek. A bíróság megállapította, hogy a moszkvai hatóságok nem jóhiszeműen jártak el, és nem tettek eleget a kérelmező vallási közösségre vonatkozó semlegességi és pártatlansági kötelezettségüknek.²⁰ Egy másik esetben az orosz hatóságok az ország különböző régióiban azért tagadták meg a szcientológiai egyház függet-

17 97 Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses and 4 Others v. Georgia judgment of 3 May 2007, no. 71156/01.

18 Ivanova v. Bulgaria judgment of 12 April 2007, no. 52435/99.

19 Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas and Others v. Austria judgment of 31 July 2008, no. 40825/98.

20 The Moscow branch of the Salvation Army v. Russia judgment of 5 October 2006, no. 72881/01.

len helyi szervezeteinek bejegyzését, mert a régióban még nem voltak jelen 15 éve. Ez a követelmény csak az újonnan létrejövő, szervezetenként semmilyen hierarchikus egyházi struktúra alá nem tartozó vallási csoportokat sújtotta, e különbségtételre az orosz hatóságok a bíróság szerint nem adtak megfelelő indokot, ezért megsértették a 9. cikket a 11. cikk fényében értelmezve.²¹ Mindamelllett a bíróság nyitva hagyta azt a kérdést, hogy a szcientológia vallás-e egyáltalán, kijelentve, hogy általános európai konszenzus hiányában abból indult ki, hogy a hazai hatóságok egyértelműen vallási csoportként kezelték a bejegyzést kérő szervezetet.

Vallásoktatás és vallási jelképek elhelyezése az iskolában

Az iskolai vallásoktatással kapcsolatos kérdéseket a bíróság általában a vallás szabadságát garantáló általános 9. cikk helyett az oktatásra vonatkozó speciális rendelkezés, az első kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikke alapján vizsgálja. Az utóbbi években több ilyen ügy került a bíróság elé. Az egyik ügyben a kérelmezők a Norvég Humanista Egyesület (*Human-Etisk Forbund*) tagjai, általános iskolás gyermekek szülei voltak. 1997-ben az általános iskolák tantervében a korábbi két külön tantárgyat – a „kereszténységet” és az „életfilozófiákat” (ahol a kereszténységórák alól a gyerekek felmentést kaphattak) – felváltotta egy egységes tantárgy (KRL), amely felölelte a kereszténység, vallás és filozófia kérdéseit. Ennek csak egyes részei alól kérhettek felmentést a szülők. A KRL a következő témaköröket foglalta magában: Biblia és kereszténység, kulturális örökség, evangélikus lutheránus hittan, egyéb keresztény vallások, egyéb világvallások és filozófiák, etika és filozófia. A tantárgy oktatásának célja a keresztény és humanista értékek ismeretének előmozdítása, a különböző vallású és meggyőződésű emberek közötti párbeszéd elősegítése volt. A kérelmezők azt sérelmezték, hogy az új tantárgy bevezetésével az állam megsértette a vallás szabadságához való jogukat (az egyezmény 9. cikke alapján), valamint nem tartotta tiszteletben azt a jogukat, hogy gyermekeiket saját vallási és világnézeti meggyőződésük alapján neveljék (az egyezmény első kiegészítő jegyzőkönyvének 2. cikke alapján). A bíróság megállapította, önmagában az, hogy a kereszténység nagyobb terjedelemben szerepel a tananyagban, mint a többi vallás – a történelmi

²¹ Kimlya and Others v. Russia judgment of 1 October 2009, nos. 76836/01 and 32782/03.

hagyományokra tekintettel –, nem veti fel e rendelkezés sérelmét. A törvény azonban tartalmazott egy olyan klauzulát, amelynek értelmében a célja a keresztény nevelés elősegítése volt. Így a kereszténység oktatása nemcsak mennyiségileg (a tananyagnak mintegy a fele), hanem minőségileg is különbözött a többi vallásától és világnézetétől. A bíróság ezután azt vizsgálta meg, hogy ezt az egyensúly-eltolódást képes volt-e ellensúlyozni a felmentési rendszer. Ez a rendszer csak részleges, eseti felmentésre adott lehetőséget, így a szülőknek követniük kellett a tananyagot (előre tájékozódni, hogy mi következik), és idejében jelezni, melyik rész oktatásából, melyik tevékenységből kívánják, hogy gyermekük kimaradjon. Az istentiszteleten való aktív részvétel például megfigyelőkénti részvétellel volt kiváltható. Ez a rendszer a szülőkre túl nagy terhet rótt, és a magánélethez való joguk sem volt megfelelően garantált (a felmentési kérelem indokolásakor a magánéletük körébe tartozó adatokat kellett feltárniuk), ráadásul visszatartó hatása volt, hogy az ilyen kérelem konfliktusforrást jelenthetett a tanárokkal fenntartott kapcsolatban. A bíróság végül megjegyezte, hogy az államot nem mentesíti az oktatás pluralizmusa garantálásának kötelezettsége alól, hogy az ilyen szülők magániskolákba is járathatnák a gyermekeiket. Ezért a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az új tanterv bevezetésekor az állam nem gondoskodott arról, hogy a tananyagot objektív, kritikai és pluralista módon adják át az iskolákban, ezért – tekintettel a megfelelő felmentési rendszer hiányára – megsértették az első kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikkében garantált oktatáshoz való jogot.²²

Egy másik ügyben, amelyben az alevi hitű kérelmező sérelmezte, hogy lányának kötelezően részt kellett vennie Törökországban az iskolai „vallási kultúra és etika” oktatásban, a bíróság összehasonlító jogi elemzés után megállapította, hogy Európa szinte minden országában megteremtik annak lehetőségét, hogy a diákoknak ne kelljen részt venniük a vallásoktatásban (felmentéssel, alternatív tantárgyak tanításával vagy a vallásoktatásban való részvétel önkéntességével). A konkrét ügyben a bíróság annak vizsgálatával kezdte, hogy az adott tantárgyat tárgyilagosan, kritikai szellemben és pluralista módon oktatják-e, és úgy ítélte meg, hogy ezeknek a követelményeknek nem tesz eleget az a tananyag, amely a világvallásokról tájékoztatást ad ugyan, bár érthetően az iszlám vallási ismeretek dominanciája mellett, de teljesen nélkülözi az országban elterjedt kisebbségi vallásokra, és adott esetben a nagy történelmi múltú alevi hitre vonatkozó ismereteket. Ezért a tananyag

²² Folgero and Others v. Norway [GC] judgment of 29 June 2007, no. 15472/02.

nem felelt meg általában a pluralizmus követelményeinek, és különösen nem volt alkalmas arra, hogy a kérelmező világnézeti meggyőződését tiszteletben tartsa. A felmentés rendszerével kapcsolatban, amely a konkrét esetben a keresztény és a zsidó vallású szülők gyermekeire korlátozódott, tehát a kérelmezők számára nem volt elérhető, a bíróság megállapította, hogy gondot okoz, hogy a felmentés érdekében a szülőknek fel kell fedniük vallási hovatartozásukat, és a felmentési eljárás nem nyújt megfelelő védelmet azoknak a szülőknek, akik attól tartanak, hogy a tananyag hatására gyermekükben konfliktus alakulhat ki az iskola iránti engedelmesség és a saját értékeik között.²³

Az is egyezményesértőnek minősült – a 9. cikkel összefüggésben –, hogy a vallásoktatás alól a szülők kívánságának megfelelően felmentett diáknak – a csekély érdeklődésre tekintettel – nem nyújtottak alternatív etikaoktatást, így a bizonyítványában a „vallás/etika” rovat üresen maradt, ami egyértelműen mutatta a vallási kötődés hiányát, és egy olyan társadalomban, mint a lengyel, amelyben a társadalom nagy része egy valláshoz kötődik, ez egyfajta stigmatizációt jelenthetett. Ráadásul ennek a tantárgynak az eredménye a bizonyítvány átlagába is beleszámított, így ebből a tantárgyból az érdemjegy hiánya további hátrányokkal járt a kérelmező gyermek számára, ami egyfajta nyomásgyakorlás lehet a vallásoktatásban való részvétel érdekében. A vallás szabadságát garantáló 9. cikkel ellentétben az első kiegészítő jegyzőkönyv oktatáshoz való jogot garantáló 2. cikke alapján mindez nem vet fel problémát, mert ez utóbbi rendelkezés alapján az alternatív etika tantárgy oktatása az igénylők létszámához köthető.²⁴

Az állam az oktatás keretében nemcsak a tananyagban köteles garantálni a szekularizmust, a világnézeti semlegességet, hanem a szimbólumok szintjén is. A bíróság ezért megállapította a szülők világnézetének megfelelő oktatáshoz való jog sérelmét abban az esetben, amikor a kérelmezők azt a gyakorlatot sérelmezték, hogy az olasz iskolák tantermeiben kötelező kihelyezni a feszületet. Az ügyben, amely a Nagykamara előtt még folyamatban van, a bíróság kamarája nem fogadta el az olasz kormány érvelését, hogy a feszület nem elsősorban vallási, hanem történelmi jelképként van jelen az iskolákban, és hogy az a kereszténységnek a szekuláris alkotmányi értékekben is megjelenő erkölcsi értékeit fejezi ki. A bíróság szerint a feszület dominánsan vallási jelkép, ezért alkalmas arra, hogy (össze)zavarja azokat a gyerekeket, akiket szüleik más hitben nevelnek, valamint arra, hogy az államnak valamely

²³ Hasan and Eylem Zengin v. Turkey judgment of 9 October 2007, no. 1448/04.

²⁴ Grzelak v. Poland judgment of 15 June 2010, no. 7710/02.

vallás iránti preferenciáját fejezze ki.²⁵ Az ítélet után nemcsak Olaszország háborodott fel, a Nagykamara előtt beavatkozóként írásban fogalmazta meg a véleményét tíz ország, 33 EP-képviselő és számos nem kormányzati szervezet. Júliusra már húsz ország jelentette ki hivatalosan, hogy támogatja Olaszország álláspontját és a bíróság ítéletével szembeni ellenállását (ugyanis Olaszország kijelentette, hogy semmiképpen nem fogja végrehajtani az ítéletet). Az ítéletet jogi szempontból bírálók elsősorban azt vetik a bíróság szemére, hogy nem vette figyelembe az állam–egyház kapcsolatát illető eltérő felfogásokat, amelyek a különböző tagállamokban megfigyelhetők, csak a szigorú elválasztást hirdető francia szekularizmus elvéből indult ki, ezt a francia történelmi sajátosságokat tükröző felfogást erőlteti rá az ítélet az eltérő történelmi-kulturális hagyományú Olaszországra. Ezzel összefüggésben rámutatnak a bírálók, hogy a bíróság nem vette figyelembe, hogy az államoknak széles mérlegelési jogkörük van az oktatás szabályozása terén, továbbá nem komplexen vizsgálta az olasz iskolák oktatási programját, az azáltal közvetített értékeket (mint általában a vallásoktatással kapcsolatos ügyekben tenni szokta), csak kiragadta annak egy elemét, a feszület kihelyezését. A bírálók szerint a feszület jelenléte semmire nem kötelezi a tanulókat, de ha elfogadjuk is, hogy valamilyen mértékű befolyást gyakorol a feszület a diákok világnézetére, ennek a mértéke nem akkora, hogy a vallásszabadság megsértésének legyen tekinthető.²⁶

Néhány új ítélet üzenete

A közelmúlt új fejleményei is feltétlenül említést érdemelnek. A feszület iskolai kifüggesztésével kapcsolatban (Lautsi kontra Olaszország) a Nagykamara 2011. március 18-án, a kamara korábbi ítéletével ellentétben, úgy döntött, hogy a feszület kifüggesztése az iskolában nem sértette a kérelmező szülőnek azt a jogát, hogy gyermekét vallási és világnézeti meggyőződésének megfelelő oktatásban részesítsék (első kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikke). A bíróság szerint az olasz iskolákban ennek nem volt indoktrináló hatása (bár elsősorban vallási és nem történelmi szimbólumnak tekintette a bíróság a feszületet), mert az csak egy passzív szimbólum, és nem párosult kötelező vallásoktatással, a kereszténység dominanciája semmilyen módon nem jelent

²⁵ Lautsi v. Italy judgment of 3 November 2009, no. 30814/06.

²⁶ Például <http://www.eclj.org/pdf/ECLJ-MEMO-LAUTSI-ITALY-ECHR-PUPPINCK.pdf>

meg a tananyagban. Ráadásul az olasz kormány arra is rámutatott, hogy – Franciaországgal ellentétben – náluk az iszlám fejkendő vagy bármilyen más vallási jelkép viselése sem tilos az iskolában (sem a tanárok, sem a diákok számára), így a feszület is a vallási pluralizmus légkörében jelenik meg. Ilyen körülmények között a bíróság úgy ítélte meg, hogy a feszület iskolai kifüggesztésével az állam nem lépte túl mérlegelési jogkörének kereteit és az intézkedés nem sértette a kérelmezők jogait.

A bíróság ennek az ügynek a körülményeit részletesen elhatárolta a *Dahlab kontra Svájc-ügytől*, amelyben a kérelmet még 2001. február 15-én nyilvánította elfogadhatatlannak nyilvánvalóan alaptalanként. Abban az ügyben egy iszlám hitre áttért svájci tanítónő sérelmezte a vallásszabadságot garantáló 9. cikkre hivatkozással, hogy nem engedték, hogy az iskolában viselje a csadort. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a tanítónő aktív szereplő az oktatásban, így nagyobb hatással van a gyermekek fejlődésére. Ráadásul a svájci tanítónő sokkal fiatalabb, négy és nyolc év közötti, vagyis befolyásolhatóbb gyerekeket tanított, mint a Lautsi gyerekek voltak. A svájci ügyben hozott határozat érdekessége egyébként (a Lautsi-ügyben erre nem tért ki a bíróság az elhatárolás során), hogy a bíróság (a svájci szövetségi bírósággal egyetértésben) megjegyezte, hogy az iszlám fejkendő egy olyan vallási jelkép, amelyet nehéz összeegyeztetni a nemek egyenjogúságának elvével, a tolerancia és a mások iránti tisztelet, az egyenlőség és a diszkriminációmentesség üzenetével, amelyet a demokratikus társadalomban a tanároknak közvetíteniük kell a diákoknak. Ezért a kérelmező vallásszabadságának korlátozása nem volt indokolatlan azoknak a gyermekeknek a védelmében, akiknek a neveléséért a kérelmező (az állam képviselőjeként) felelős volt.

Kortárs magyar összefüggések

Az egyházak jogi helyzetéről, társadalmi szerepvállalásáról folytatott politikai töltetű viták következtében az 1989-es alkotmányreform során alkotmányos védelmet kapott a lelkiismereti és vallásszabadság, az egyház (felekezet, vallási közösség) létrehozása és a hitéleti tevékenység gyakorlása.

Az egyházak közzogi jellegének, illetve civil természetének meghatározásakor nem hagyható figyelmen kívül, hogy az 1945 utáni demokratikus lehetőségeket elsöprő baloldali fordulat semmivel sem magyarázható brutalitása volt az egyházi ingatlanok, a jól működő oktatási, tudományos, kutatási, betegápolói intézmények elfoglalása, elvétele. A rendszerváltozás utáni jogal-

totást az Alkotmánybíróság döntései is megerősítették abban, hogy a vallásszabadság kiemelt fontosságú alapjogi védelmet élvez. E jog épségének megóvása érdekében, valamint az egyház és az állam szétválasztásának fontosságára tekintettel az egyházak javára szóló pozitív diszkriminációt és a tulajdoni helyzet helyreállításának sorrendi elsőbbségét az Alkotmánybíróság a funkcionalitás elve alapján alkotmányos szempontból elfogadhatónak minősítette.

Magyarországon nincs sem hivatalosan kijelölt, sem informálisan ilyennek minősülő államegyház, az államnak az egyházakat egyenlőként kell kezelnie. Az állam és az egyház elválasztása azonban természetesen nem jelentheti azt, hogy a vallás és az egyház sajátosságait az államnak a törvényalkotásban figyelmen kívül kell hagynia.

Általános jelenség, hogy számos, egykor egyházi feladat – például az iskolai oktatás, a betegápolás, a szegények segítése – az állam kötelességévé vált, az egyházak viszont szintén fenntartották, megújították ezt a tevékenységüket. Ezeken a területeken az elválasztás nem ellentét az együttműködéssel, még ha mindez rigorózus garanciák mellett folyik is. Az egyházak egyenlőként való kezelése szintén nem zárja ki tényleges társadalmi szerepük figyelembevételét. Ezt a körülményt pedig értékelheti a törvényhozó, de maguk a polgárok is. Megnyugtatóképpen hozzátesszük: ilyen megoldást az Európai Unió más országai is ismernek.

Egyház és állam kapcsolatának sajátos megnyilvánulása a tábori lelkesedés állami fenntartása (szintén minden uniós országban), az egyházak által működtetett oktatási intézetek állami támogatása – még az ateistának kikiáltott Franciaországban is. Önmagában az egyházi házasságkötés (ez a megállapítás nem valamennyi egyház esetében igaz) is elegendő, Dániában, Finnországban, Nagy-Britanniában, Portugáliában, Olaszországban és Spanyolországban.

A mai kor általános tendenciája a világi szférák egyházi intézményektől és normától való elkülönülése. A katolikus egyház a második vatikáni zsinaton deklarálta a vallásszabadságot, majd az állam és az egyház szétválasztását az új demokráciákban is elfogadta. E folyamat eredményeként a nemzeti katolikus egyházak megszűntek kötelező állami intézményekként működni.

A rendszerváltozással egyidős magyar szabályozás abból indult ki, hogy meg kell erősíteni a régi történelmi egyházak közéletbe való visszatérését, az egyházi jogok és javak visszaadását, a korábban tiltott vallási szervezetek szabad aktivitását. A szabályozás mozgatója az a felismerés volt, hogy az egyházak fontos szerepet tölthetnek be az emberi jogok védelmében, a polgári erények megerősítésében. Az egyén kultuszának hangsúlyozása – kato-

likus szóhasználatával „az emberi lény szent méltósága” nálunk is megerősítette az emberi életről és méltóságról való gondolkodást, e jogok alkotmányos tartalmának kimunkálását. Az egyházak ugyanis fontos feladatot jelentenek a piac- és egyénközpontú közfelfogás számára, amely ritkán beszél a közjóról, s azt legszívesebben az egyéni döntések összegére redukálná. A vallásos hit gyakorlásának terepet adó egyházak közös küldetése azonban, hogy ápolják, erősítsék az emberi szolidaritást, s az államot a nyilvánosság szféráiban szüntelenül a közjóra, az emberi élet és méltóság védelmére serkentsék.

A munka fontosságának, az emberi méltósággal való szoros összefüggésének, a munkavállalók érdekvédelmének hangsúlyozása a pápai enciklikákban több mint száz éve van jelen, a hazai vallásos közgondolkodásban mégis alig kapott visszhangot.

Az unió régebbi tagállamainak fontos tapasztalata lehet számunkra az is, hogy az egyházak függetlenedtek a politikai társadalomtól: nem fonódik egybe a vallási tanítás, a nemzeti identitás és az állampolgári tudat. Az egyetemes értékek fenntartása, erősítése érdekében végzett egyházi aktivitást viszont az állam – hagyományaira, polgári igényeinek megfelelően – elismeri. Az egyházakra nehezedő sokoldalú társadalmi nyomás és próbatétel összességét értékelve helytállóan tartjuk azt a következtetést, miszerint hazánkban is csak azok a vallások tarthatnak igényt közéleti szerepre – és azok képesek közéleti szerepet betölteni –, amelyek hittételeiknél és kulturális hagyányaiknál fogva kollektív azonosságtudattal bírnak. A közösségi lét és cselekvésformák erkölcsi értékét kiemelő egyházak ugyanis azok, amelyek választ keresnek a kor társadalmi méretű nehézségeire, és ezek megoldása érdekében mozgalmak, programok, akciók élére állnak, és környezetükben szövetséget is keresnek. Nehezen lehetne jobb példát megemlíteni, mint a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia kezdeményezését, amellyel 2011-et a család évének hirdette meg.

Összegzés

Elemzésünkéből, szándékaink szerint, kitűnik, hogy a rendészet intézményeinek, eszközeinek nem feladatuk a vallásszabadság korlátozása. Ahol a vallásszabadság „nagy kérdéseinek” megvalósulásáról van szó, ott a rendészetnek már nem igazán jut szerep. Ebből a szempontból már bejáratott demokrácia vagyunk. Néhány új kérdést – így az öltözetek alkalmazhatóságát vagy például a minaretépítések korlátozhatóságát – pedig rendészettudományi szempontból is értékelni kell.